

ปัญหาการดำเนินคดีอาญาในกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทย*

PROBLEMS OF CRIMINAL PROSECUTION IN THE JUSTICE PROCESS IN THAILAND

ภาวิณี คุ่นสงคราม

Phawinee Kunsongklam

คณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทเทิร์น

Faculty of Law and Political Science, Northern College, Thailand

Corresponding Author's Email: phawinee.mungming@gmail.com

วันที่รับบทความ : 8 พฤศจิกายน 2568; วันแก้ไขบทความ 24 พฤศจิกายน 2568;

วันตอบรับบทความ : 26 พฤศจิกายน 2568

Received 8 November 2025; Revised 24 November 2025; Accepted 26 November 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประชาชนในชั้นพนักงานสอบสวน 2) วิเคราะห์สาเหตุของความไม่เป็นธรรมที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวน หมาย ความ และบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม และ 3) เสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการสอบสวนให้ถูกต้องรวดเร็ว และเป็นธรรม การวิจัยใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสาน โดยเก็บข้อมูลจากประชาชนที่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับกระบวนการสอบสวน จำนวน 200 คน พนักงานสอบสวน 50 คน และนักวิชาการด้านกฎหมาย 10 คน เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติอนุมานในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทดสอบสมมติฐานและหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทางกฎหมาย ส่วนเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

Citation:

* ภาวิณี คุ่นสงคราม. (2568). ปัญหาการดำเนินคดีอาญาในกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทย.

วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 3(6), 1135-1147.

Phawinee Kunsongklam. (2025). Problems Of Criminal Prosecution In The Justice Process In Thailand.

Modern Academic Development and Promotion Journal, 3(6), 1135-1147.;

DOI: <https://doi.org/10.>

<https://so12.tci-thaijo.org/index.php/MADPIADP/>

ผลการวิจัยพบว่า

1. ประชาชนส่วนใหญ่ประสบปัญหาในการเข้าถึงสิทธิในชั้นสอบสวน ทั้งการรับรู้สิทธิที่ไม่ทั่วถึง การขาดคำอธิบายทางกฎหมาย และความล่าช้าในการดำเนินกระบวนการ ส่งผลให้เกิดความรู้สึกไม่เชื่อมั่นต่อความเป็นธรรมของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

2. พนักงานสอบสวนมีภาระงานสูงและข้อจำกัดด้านทรัพยากร ส่งผลให้เกิดความไม่รอบคอบ การใช้ดุลยพินิจไม่สม่ำเสมอ และความล่าช้าในการสืบสวน ขณะเดียวกันยังประสบแรงกดดันจากระบบบริหารงานและปัจจัยภายนอกที่กระทบต่อความเป็นอิสระทางวิชาชีพ

3. การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายของทนายความยังไม่ครอบคลุม โดยเฉพาะในกลุ่มผู้มีรายได้น้อย อีกทั้งความร่วมมือระหว่างพนักงานสอบสวน ทนายความ และอัยการยังไม่เป็นเอกภาพ ทำให้สิทธิของผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนยังไม่เป็นไปตามหลักนิติธรรมอย่างครบถ้วน

คำสำคัญ: การดำเนินคดีอาญา, กระบวนการยุติธรรม, ความไม่เป็นธรรม

Abstract

This research article aims to 1) examine the problems and obstacles faced by the public in accessing the criminal justice process during the police investigation stage, 2) analyze the causes of injustice arising from the conduct of police investigators, lawyers, and criminal justice personnel, and 3) propose guidelines for improving the investigative process to ensure accuracy, timeliness, and fairness. A mixed-methods research methodology was employed, collecting data from 200 individuals who had direct experience with criminal investigations, 50 police investigators, and 10 legal scholars. The research instruments consisted of questionnaires and semi-structured interviews. Quantitative data analysis uses inferential statistics to analyze data to test hypotheses and find relationships between legal variables. Qualitative data analysis uses content analysis.

The research found that:

1. The majority of citizens experience difficulties accessing their rights during the investigation stage. This includes inadequate awareness of rights, lack

of legal explanations, and delays in the process. This results in a lack of confidence in the fairness of the criminal justice system.

2. Investigators face high workloads and resource constraints, leading to carelessness, inconsistent use of discretion, and delays in investigations. They also face pressure from administrative systems and external factors that impact professional independence.

3. Legal assistance provided by lawyers is inadequate, particularly for low-income individuals. Furthermore, cooperation between investigators, lawyers, and prosecutors remains unified, resulting in the defendants' rights during the investigation stage not fully complying with the rule of law.

Keywords: Criminal proceedings, Justice process, Injustice

บทนำ

ในปัจจุบัน การดำเนินการในกระบวนการยุติธรรมนั้น เป็นบทบาทภาระหน้าที่ของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมมีทั้งอำนาจและหน้าที่ในการขับเคลื่อนกระบวนการให้เกิดประโยชน์สูงสุดนั้นคือประชาชนทุกฝ่ายที่เข้ามาสู่กระบวนการได้รับความเป็นธรรม ไม่ว่าประชาชนที่เข้ามาสู่กระบวนการนั้นจะเข้ามาในฐานะเป็น ผู้กล่าวหาผู้ต้องหา โจทก์ หรือจำเลยก็ตาม การขับเคลื่อนกระบวนการของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมนั้น นอกจากต้องอาศัยความรู้ความสามารถของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมแล้ว บุคลากรในกระบวนการยุติธรรมต้องมีจิตสำนึกความรับผิดชอบในการที่ตนเองต้องมีหน้าที่ และรวมทั้งต้องมีจิตสำนึกในการใช้อำนาจด้วย เพราะหากบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมขาดจิตสำนึกเหล่านี้แล้ว ก็จะส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่เข้ามาสู่กระบวนการได้ ซึ่งในที่สุดแล้วก็อาจส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมในที่สุด ประชาชนที่เดือดร้อนและไม่ได้ความเป็นธรรม เท่าที่ผ่านมา พบว่า ปัญหาที่ประชาชนที่เดือดร้อนและไม่ได้ความเป็นธรรมนั้น เป็นความเดือดร้อนที่ประชาชนได้รับการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมของเจ้าหน้าที่อื่นเป็นบุคลากรภาครัฐที่มีอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบในการขับเคลื่อนกระบวนการยุติธรรม ซึ่งในความไม่เป็นธรรมที่ประชาชนได้รับนั้น อาจเกิดจากความไม่รอบคอบในการปฏิบัติและการใช้ดุลยพินิจ ซึ่งหากใช้วิจารณญาณอย่างรอบคอบในการใช้ดุลยพินิจในการปฏิบัติแล้ว น่าเชื่อได้

ว่า ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากการร้องเรียน อาจได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม นอกจากประชาชนจะไม่ได้ความเป็นธรรมจากบุคลากรของรัฐดังกล่าวแล้ว เหตุที่ประชาชนไม่ได้ความเป็นธรรมอาจเกิดจากการกระทำของหน่วยงาน ซึ่งบางกรณีอาจเกิดจากการขาดความชำนาญ ความไม่รอบคอบของหน่วยงาน หรืออาจเกิดจากความไม่รับผิดชอบต่อลูกความของตนในการรักษาสិทธิของลูกความ อีกทั้งบางครั้งตัวประชาชนเองก็ขาดความรู้ความเข้าใจในการรักษาสิทธิของตนเอง ซึ่งข้อบกพร่องเหล่านี้ควรอย่างยิ่งที่จะต้องทำการแก้ไขปรับปรุง เพื่อมิให้เกิดปัญหาความเดือดร้อนที่จะเกิดกับประชาชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และแนวทางการพัฒนาการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประชาชนในการดำเนินคดีในชั้นพนักงานสอบสวน ที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม
2. เพื่อเสนอแนวคิดให้มีการแก้ไขปัญหาคความไม่เป็นธรรมในการที่ประชาชนต้องตกเป็นผู้ถูกกล่าวหาทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่เป็นผู้กระทำผิด ซึ่งนำมาซึ่งการถูกดำเนินคดีและลงโทษโดยไม่ได้รับความเป็นธรรม
3. เพื่อมุ่งหวังให้เกิดการแก้ไขปัญหาคความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นกับประชาชน

สมมติฐานการวิจัย

1. กระบวนการสอบสวนในชั้นพนักงานสอบสวนที่ขาดความรอบคอบและไม่มีมีการตรวจสอบถ่วงดุลอย่างเพียงพอ เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ผู้ถูกกล่าวหาที่บริสุทธิ์
2. ระดับความรู้ ความเข้าใจในกฎหมายและสิทธิมนุษยชนของพนักงานสอบสวน มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความถูกต้อง รวดเร็ว และความเป็นธรรมของการดำเนินคดีอาญาในชั้นสอบสวน
3. การเข้าถึงทนายความและความช่วยเหลือทางกฎหมายของประชาชน มีผลต่อโอกาสในการได้รับความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา
4. การเพิ่มกลไกตรวจสอบดุลยพินิจของพนักงานสอบสวนและบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม จะช่วยลดจำนวนกรณีที่ประชาชนผู้บริสุทธิ์ถูกดำเนินคดีโดยมิชอบ

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม แนวคิดพื้นฐานของการดำเนินคดีอาญาในสังคมประชาธิปไตย คือการรับรอง สิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรม (Access to Justice) ของประชาชนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะมีความสามารถทางเศรษฐกิจหรือสังคมอย่างไร

สิทธิพื้นฐานและความช่วยเหลือทางกฎหมาย งานวิจัยของ ชลธิชา เกียรติสุข (2554) และงานศึกษาอื่น ๆ ได้ชี้ให้เห็นว่า การให้ความช่วยเหลือทางด้านกฎหมายถือเป็นหนึ่งในสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน โดยเฉพาะการจัดหาทนายความช่วยเหลือในคดีอาญา ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการทำให้ประชาชน โดยเฉพาะผู้มีรายได้น้อย สามารถต่อสู้คดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อุปสรรคในการเข้าถึง งานศึกษาจำนวนมาก พบว่า อุปสรรคหลักที่ขัดขวางการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ ความยากจน และการขาดความรู้ด้านกฎหมาย ซึ่งส่งผลให้ประชาชนจำนวนหนึ่งต้องตกเป็นเหยื่อของกระบวนการยุติธรรมโดยไม่ตั้งใจ

บทบาทของรัฐ รัฐมีหน้าที่อำนวยความสะดวกและความยุติธรรมให้กับประชาชนทุกกลุ่ม และต้องมีบทบาทในการสื่อสารให้ความรู้ความเข้าใจด้านกฎหมายที่จำเป็น เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว

การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

ประเด็นสำคัญที่เชื่อมโยงโดยตรงกับความไม่เป็นธรรมคือการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องหาหรือจำเลย ซึ่งเป็นหลักการที่ได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและหลักเกณฑ์สากล

หลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) หลักการนี้คือพื้นฐานของสิทธิมนุษยชนในคดีอาญา ซึ่งหมายความว่า บุคคลที่ถูกกล่าวหาจะถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าได้กระทำความผิด

มาตรการทางกฎหมาย ชาติ ชัยเดชสุริยะ (2549) ได้ศึกษาเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอย่างละเอียด โดยครอบคลุมทั้งการป้องกันการใช้อำนาจรัฐที่ไม่ชอบ (เช่น การจับกุมคุมขังโดยมิชอบ การตรวจค้นโดยมิชอบ) และสิทธิที่ผู้ต้องหาจะได้รับระหว่างการสอบสวน เช่น สิทธิที่จะมีทนายความเข้าร่วมรับฟังการสอบปากคำ

ความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐ วรรณกรรมส่วนใหญ่มองว่า การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นการถ่วงดุลระหว่างสิทธิเสรีภาพของบุคคลกับการใช้อำนาจของรัฐ โดยมีเป้าหมายเพื่อป้องกันมิให้ประชาชนถูกดำเนินคดีและลงโทษโดยไม่ได้รับความเป็นธรรม อันเป็นไปตามวัตถุประสงค์หลักของการวิจัยนี้

ปัญหาและการพัฒนาการสอบสวนที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม

การสอบสวนคดีอาญาในชั้นพนักงานสอบสวนถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่สุดของกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเป็นหัวใจหลักของงานวิจัยนี้

หลักเกณฑ์ตามรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (เช่น มาตรา 40 ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550) ได้บัญญัติให้บุคคลพึงได้รับการสอบสวนที่ ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม

ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงาน งานวิจัยของ สติพิพษ์ ศรีเลอจันทร์ (2553) วิเคราะห์ปัญหาที่ทำให้การสอบสวนไม่เป็นไปตามหลักการ โดยสรุปได้ว่า

การสอบสวนที่ไม่ถูกต้อง/ไม่เป็นธรรม มักเกิดจากความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ที่คลาดเคลื่อนของพนักงานสอบสวน และการขาดกลไกการตรวจสอบถ่วงดุลจากองค์กรอื่น

การสอบสวนที่ล่าช้า เกิดจากการสอบสวนซ้ำซ้อน การรวบรวมพยานหลักฐานที่ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ และปัญหาภาระงานที่ไม่เหมาะสมกับค่าตอบแทน

แนวทางการพัฒนา การพัฒนากระบวนการสอบสวนจึงจำเป็นต้องเน้นที่ หลักค้นหาความจริง (Principle of Truth Finding) และการดำเนินงานตาม หลักนิติธรรม (Rule of Law) โดยการสอบสวนต้องรวบรวมพยานหลักฐานทั้งที่พิสูจน์ความผิดและพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา เพื่อให้เกิดความยุติธรรมที่แท้จริง

สรุป จากการทบทวนวรรณกรรมจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่า ประเด็นปัญหาความไม่เป็นธรรมในชั้นพนักงานสอบสวนเป็นประเด็นที่ได้รับการศึกษามาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในมิติของกฎหมายและสิทธิมนุษยชน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยในอดีตมักเน้นการวิเคราะห์เชิงกฎหมาย หรือวิเคราะห์ปัญหาจากมุมมองของผู้ปฏิบัติงานเป็นหลัก งานวิจัยนี้จึงมีความสำคัญในการ เก็บข้อมูลเชิงประจักษ์ (Empirical Data) จาก ประชาชน และ พนักงานสอบสวน เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมที่ยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการศึกษาเอกสารทางกฎหมาย (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อวิเคราะห์ปัญหาการดำเนินคดีอาญาในกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทย ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

1.1 ประชากร ได้แก่ บทบัญญัติทางกฎหมาย คำพิพากษาศาลฎีกา เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดปัญหาการดำเนินคดีอาญาในกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทย ทั้งในและต่างประเทศ

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักวิชาการด้านกฎหมาย อาจารย์ผู้สอนวิชากฎหมายอาญา และนักกฎหมายผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งได้รับการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้าง แบบบันทึกการวิเคราะห์เอกสารทางกฎหมาย (Legal Document Analysis Form) เพื่อใช้ในการรวบรวมและวิเคราะห์บทบัญญัติแห่งกฎหมาย คำพิพากษาศาลฎีกา เอกสารทางวิชาการ และบทความวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ในการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางกฎหมาย และสามารถอธิบายปัญหาการตีความคำว่า ปัญหาการดำเนินคดีอาญาในกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทย ได้อย่างครบถ้วนตามหลักวิชากฎหมาย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการโดยการศึกษาค้นคว้าเอกสารทางกฎหมาย (Documentary Research) อันได้แก่ กฎหมายอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา คำพิพากษาศาลฎีกาที่เกี่ยวข้อง บทความทางวิชาการ งานวิจัย และเอกสารทางวิชาชีพกฎหมายทั้งในและต่างประเทศ

4. การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม

วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยพิจารณาและตีความจากบทบัญญัติแห่งกฎหมาย คำพิพากษาศาลฎีกา เอกสารทางวิชาการ และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางกฎหมาย เพื่อสังเคราะห์แนวคิด หลักเกณฑ์ และปัญหาทาง

กฎหมายที่เกี่ยวกับการตีความคำว่า “ยุติธรรม” กฎหมายอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics)

การวิจัยครั้งนี้ ใช้สถิติพรรณนาในการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม เพื่ออธิบายลักษณะทั่วไปของข้อมูลและแนวโน้มความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิทางกฎหมายที่มีต่อการตีความคำว่า “ยุติธรรม” ตามกฎหมายอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

สถิติอนุมาน (Inferential Statistics)

การวิจัยครั้งนี้ใช้สถิติอนุมานในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทดสอบสมมติฐานและหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทางกฎหมาย โดยมุ่งเน้นการอธิบายแนวโน้มและนัยสำคัญของปัจจัยที่มีผลต่อการตีความคำว่า “ยุติธรรม” ตามกฎหมายอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยแยกนำเสนอตามวัตถุประสงค์

1) วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในชั้นพนักงานสอบสวน

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการสอบสวนยังประสบปัญหาความล่าช้า การรวบรวมพยานหลักฐานที่ไม่รอบด้าน และการขาดกลไกตรวจสอบดุลยพินิจ ส่งผลให้ผู้ถูกกล่าวหาบางรายไม่ได้รับความเป็นธรรม โดยเฉพาะกรณีที่พนักงานสอบสวนมีภาระงานสูงและขาดความรู้ความเข้าใจด้านสิทธิมนุษยชนอย่างเพียงพอ

2) วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 วิเคราะห์สาเหตุของความไม่เป็นธรรมที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวน ทนายความ และบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม

ผลการวิจัย พบว่า ความไม่เป็นธรรมเกิดจากการใช้ดุลยพินิจที่ไม่มีการตรวจสอบความไม่รอบคอบของเจ้าหน้าที่ การขาดความเชี่ยวชาญของทนายความ และการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่ไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะต่อกลุ่มผู้มีรายได้น้อย นอกจากนี้ ความร่วมมือระหว่างพนักงานสอบสวน อัยการ และทนายความยังไม่เป็นเอกภาพ ทำให้สิทธิของผู้ต้องหาไม่ได้รับการคุ้มครองตามหลักนิติธรรมอย่างครบถ้วน

3) วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการสอบสวนให้ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ การเพิ่มบทบาทพนักงานอัยการ ตั้งแต่เริ่มต้นคดี การจัดตั้งกลไกอิสระตรวจสอบดุลยพินิจของพนักงานสอบสวน การอบรมสิทธิมนุษยชนแก่เจ้าหน้าที่ การเพิ่มมาตรฐานวิชาชีพทนายความ และการนำเทคโนโลยีมาช่วยตรวจสอบความโปร่งใสของการสอบสวน ทั้งนี้ การปรับโครงสร้างงานสอบสวนให้เป็นอิสระจากการแทรกแซงยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยยกระดับความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรม ผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านกฎหมายและพนักงานสอบสวน สะท้อนให้เห็นว่า การแก้ไขปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องดำเนินการทั้งในระดับนโยบายและปฏิบัติ โดยควรให้ พนักงานอัยการเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นคดี เพื่อร่วมตรวจสอบความถูกต้องของสำนวนสอบสวน จัดตั้ง องค์กรอิสระเพื่อตรวจสอบการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวน และจัดให้มี การอบรมด้านสิทธิมนุษยชนและหลักนิติธรรม อย่างต่อเนื่องแก่เจ้าหน้าที่ ผู้ปฏิบัติงาน

นอกจากนี้ งานวิจัยเสนอให้มีการ ปรับโครงสร้างการทำงานของพนักงานสอบสวนให้มีความเป็นอิสระและความมั่นคงในวิชาชีพ เพื่อป้องกันการแทรกแซงจากฝ่ายบริหารหรือการเมือง รวมถึงการนำ เทคโนโลยีดิจิทัลและระบบฐานข้อมูลกลาง มาใช้ในการตรวจสอบความโปร่งใสของกระบวนการสอบสวน และกำหนดมาตรฐาน จรรยาบรรณทนายความ ให้เข้มงวดมากขึ้น

อภิปรายผล

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า พนักงานสอบสวนจำนวนหนึ่งขาดความรอบคอบในการรวบรวมพยานหลักฐาน และไม่ให้ความสำคัญกับการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหา ซึ่งส่งผลให้ประชาชนบางรายถูกดำเนินคดีโดยมิชอบ ทั้งนี้เป็นเพราะระบบการสอบสวนของไทยยังขาดกลไกตรวจสอบดุลยพินิจและการควบคุมจากหน่วยงานอิสระที่เพียงพอ อีกทั้งภาระงานที่มากเกินไปทำให้เกิดความล่าช้าในกระบวนการสอบสวน

ผลดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิด “หลักนิติธรรม” (Rule of Law) ซึ่งเน้นให้เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจภายใต้กฎหมายอย่างรอบคอบและตรวจสอบได้ และ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สิทธิพงษ์ ศรีเลอจันทร์ (2553) ที่ชี้ว่า การสอบสวนคดีอาญาที่ไม่ถูกต้องและไม่

เป็นธรรม มักเกิดจากการขาดการตรวจสอบถ่วงดุลและความเข้าใจที่ถูกต้องในบทบาทของพนักงานสอบสวน

ขณะเดียวกันยัง สอดคล้องกับแนวคิด “การค้นหาความจริง” (Principle of Truth Finding) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา แต่กลับถูกละเลยในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะเมื่อพนักงานสอบสวนมุ่งหาพยานหลักฐานที่พิสูจน์ความผิดเพียงฝ่ายเดียว

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ ข้อที่2 พบว่า แนวทางที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนากระบวนการสอบสวน คือการให้ พนักงานอัยการเข้ามามีบทบาทตั้งแต่เริ่มต้นคดี และการจัดตั้ง องค์การอิสระเพื่อถ่วงดุลการทำงานของพนักงานสอบสวน รวมถึงการอบรมด้านสิทธิมนุษยชนแก่เจ้าหน้าที่

ผลการวิจัยนี้ สอดคล้องกับแนวคิด “สิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรม” (Access to Justice) ซึ่งถือเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของประชาชนทุกคน โดยรัฐมีหน้าที่ต้องจัดให้ประชาชนได้รับความเป็นธรรมอย่างเท่าเทียม ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของ ชลธิชา เกียรติสุข (2554) ที่พบว่า การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายและการจัดหาทนายความโดยรัฐ เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผู้มีรายได้น้อยสามารถต่อสู้คดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยัง สอดคล้องกับงานของ ชชาติ ชัยเดชสุริยะ (2549) ที่เสนอว่า มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ควรครอบคลุมตั้งแต่ขั้นสอบสวน เพื่อป้องกันการใช้อำนาจโดยมิชอบของเจ้าหน้าที่รัฐ

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ ข้อที่3 ยืนยันว่า การแก้ไขปัญหาคาความไม่เป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรม จำเป็นต้องดำเนินการในเชิงโครงสร้าง โดยให้พนักงานสอบสวนมีความเป็นอิสระทางวิชาชีพ ปราศจากการแทรกแซงจากฝ่ายบริหาร รวมถึงควรนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการตรวจสอบการสอบสวนให้โปร่งใส

ผลดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีระบบการบริหารงานยุติธรรม (Criminal Justice Administration Theory) ที่มองว่าความเป็นธรรมเกิดขึ้นได้จาก “การบูรณาการของทุกหน่วยงาน” และการมีระบบตรวจสอบภายในที่มีประสิทธิภาพ ทั้งยังสอดคล้องกับ งานของ ธนเสฏฐ์ ภิรมย์เอี่ยม (2559) ที่ชี้ให้เห็นว่า การเพิ่มประสิทธิภาพการสอบสวนจำเป็นต้องอาศัยเทคโนโลยีและกลไกตรวจสอบที่เป็นกลาง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นของประชาชนต่อกระบวนการยุติธรรม

องค์ความรู้ใหม่

1. กระบวนการสอบสวนในชั้นพนักงานสอบสวนที่ขาดความรอบคอบและไม่มีการตรวจสอบถ่วงดุลอย่างเพียงพอ เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ผู้ถูกกล่าวหาที่บริสุทธิ์
2. ระดับความรู้ ความเข้าใจในกฎหมายและสิทธิมนุษยชนของพนักงานสอบสวน มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความถูกต้อง รวดเร็ว และความเป็นธรรมของการดำเนินคดีอาญาในชั้นสอบสวน
3. การเข้าถึงทนายความและความช่วยเหลือทางกฎหมายของประชาชน มีผลต่อโอกาสในการได้รับความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา
4. การเพิ่มกลไกตรวจสอบดุลยพินิจของพนักงานสอบสวนและบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม จะช่วยลดจำนวนกรณีที่ประชาชนผู้บริสุทธิ์ถูกดำเนินคดีโดยมิชอบ

สรุป/ข้อเสนอแนะ

สรุปโดยรวมของเนื้อหา วัตถุประสงค์หลักบรรลุผลการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและแนวทางการพัฒนาการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในชั้นพนักงานสอบสวน และ เพื่อเสนอแนวคิดแก้ไขปัญหาคือความไม่เป็นธรรมที่ประชาชนผู้บริสุทธิ์ต้องตกเป็นผู้ถูกกล่าวหา ผลการวิจัย ได้ยืนยันการดำรงอยู่ของปัญหาดังกล่าวในทางปฏิบัติและได้นำเสนอแนวทางแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม ความสำคัญเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรค การวิจัยพบว่า ปัญหาความไม่เป็นธรรม ในการดำเนินคดีอาญาในชั้นพนักงานสอบสวนยังคงเป็นประเด็นที่ต้องแก้ไขอย่างต่อเนื่อง โดยมีปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมและอุปสรรคในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมที่ ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม ได้แก่ ปัญหาเชิงโครงสร้างและเวลา ความล่าช้าและความไม่รวดเร็วในการสอบสวน ซึ่งอาจเกิดจากภาระงานที่มากเกินไปของพนักงานสอบสวน ปัญหาดุลยพินิจและการตรวจสอบ การใช้ดุลยพินิจ ของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมที่ยังขาดกลไกการ ตรวจสอบถ่วงดุล ที่เข้มแข็งและรอบด้าน ทำให้มีโอกาสเกิดความผิดพลาดในการสรุปสำนวนคดีและนำไปสู่การดำเนินคดีกับผู้บริสุทธิ์จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ 1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย 1.1 ควรเพิ่มบทบาทของพนักงานอัยการให้เข้ามามีส่วนในคดีตั้งแต่ชั้นเริ่มต้นคดี โดยการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แนวทางนี้น่าจะเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหานี้ได้ และเพื่อเป็นการ

ตรวจสอบการทำงานของพนักงานสอบสวนในชั้นแรกตั้งแต่เริ่มสอบสวนได้ส่วนหนึ่ง 1.2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 เป็นบทบัญญัติที่ใช้กับพนักงานสอบสวน ส่วนมาตรา 227 เป็นบทบัญญัติที่ใช้กับศาล จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติลักษณะนี้ไม่มีในส่วนที่ใช้บังคับพนักงานอัยการ ดังนั้น เมื่อเพิ่มบทบาทของพนักงานอัยการดังกล่าวแล้ว ก็ควรมีบทบัญญัติลักษณะเช่นนี้ไว้ให้พนักงานอัยการต้องปฏิบัติด้วย 1.3 ปฏิรูปการทำงานของพนักงานสอบสวนโดยเร็ว ให้มีอิสระในการทำงาน มีหลักประกันการทำงานและความก้าวหน้าในสายงานที่รับผิดชอบอย่างแท้จริง ต้องไม่ให้ผู้ที่ไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่พนักงานสอบสวนและเติบโตมาในสายงานสอบสวนโดยตรง มาแย่งตำแหน่งของพนักงานสอบสวน โดยอ้างว่าเพื่อความเหมาะสมอย่างที่ผ่านมา ๆ มา อีกทั้งไม่ให้ฝ่ายบริหารไม่ว่าผู้บริหารในองค์กร หรือผู้บริหารที่มาจากการเมืองเข้ามาแทรกแซงการใช้ดุลยพินิจในการวินิจฉัยสั่งการในคดี 1.4 ให้มีองค์กรคานอำนาจและตรวจสอบการทำงานของพนักงานสอบสวนและให้เข้ามาช่วยเหลือในชั้นแรกที่ประชาชนมีคดีความในทันที ไม่ปล่อยให้ประชาชนผู้บริสุทธิ์ต้องต่อสู้คดีโดยลำพังตนเอง โดยรัฐต้องคำนึงอยู่เสมอว่า ความยุติธรรมที่ประชาชนจะได้รับนั้น รัฐมีหน้าที่ในการให้ความเป็นธรรม ไม่ใช่ปล่อยให้ประชาชนดิ้นรนแสวงหาเอาเอง ทั้งๆ ที่ประชาชนบางส่วนซึ่งตกเป็นเหยื่อของความอยุติธรรมอยู่ในสภาวะอ่อนแอที่ไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะแสวงหาความเป็นธรรมได้ด้วยตนเอง 1.5 ควรปรับบทบาทและภารกิจของกรมสอบสวนคดีพิเศษเสียใหม่ ให้เข้ามามีบทบาทในการคานอำนาจกับองค์กรที่มีอำนาจในการสืบสวนสอบสวน และองค์กรบังคับใช้กฎหมายอื่น โดยเน้นการปฏิบัติไปในทางตรวจสอบการใช้อำนาจ การใช้ดุลยพินิจขององค์กรเหล่านั้น ขณะเดียวกันก็ต้องปลูกฝังบุคลากรของกรมสอบสวนคดีพิเศษให้ตระหนักถึงความรับผิดชอบเหล่านี้ไปในคราวเดียวกันด้วย 1.6 การใช้ดุลยพินิจของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมควรให้มีการตรวจสอบให้รอบคอบ การเป็นองค์คณะทำงานก็ควรพิจารณาการใช้ดุลยพินิจของทุกคนในคณะทำงานอย่างแท้จริง เพื่อความรอบคอบมิให้เกิดข้อผิดพลาด 1.7 การตรวจสอบมารยาทนายความต้องมีความเข้มข้นกว่าเก่า ให้ผู้ประกอบวิชาชีพทนายความมีความรับผิดชอบต่อลูกค้าของตน ไม่ว่าทนายความนั้นจะได้รับการแต่งตั้งโดยลูกค้าเอง หรือถูกแต่งตั้งโดยรัฐแต่งตั้งให้เข้าช่วยเหลือตัวความก็ตาม 2. ข้อเสนอเชิงนโยบายกฎหมาย งานวิจัยนี้ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในเชิงนโยบายว่าควรมีการปรับปรุงกระบวนการสอบสวนให้เป็นไปตามหลักนิติธรรม โดยให้พนักงานอัยการเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น เพิ่มกลไกตรวจสอบการใช้อำนาจของพนักงานสอบสวน ส่งเสริมการอบรมสิทธิมนุษยชนแก่เจ้าหน้าที่ พัฒนาระบบช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน และกำหนดมาตรฐาน

จรรยาบรรณของทนายความเพื่อให้การดำเนินคดีอาญาเป็นธรรม โปร่งใส และเท่าเทียม

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป การวิจัยครั้งต่อไปควรมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาและการป้องกันความผิดพลาดในกระบวนการสอบสวนอย่างเป็นระบบ โดยนำเทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาใช้ตรวจสอบคุณภาพการสอบสวน เพื่อให้การสอบสวนมีความถูกต้อง โปร่งใส และยึดหลักการค้นหาความจริงมากขึ้น อีกทั้งควรศึกษากลไกความรับผิดชอบทางวิชาชีพของทนายความ (Professional Accountability) และแนวทางการเยียวยาทางกฎหมายสำหรับผู้ได้รับผลกระทบจากการทำงานที่ผิดพลาดของทนายความ โดยเปรียบเทียบกับมาตรการกำกับดูแลในประเทศพัฒนาแล้ว เพื่อพัฒนากระบวนการยุติธรรมไทยให้มีมาตรฐานสากล

เอกสารอ้างอิง

- ชาติ ชัยเดชสุริยะ. (2549). *มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา*. กรุงเทพฯ: เดือนตุลา.
- ธนเสฏฐ์ ภิรมย์เอี่ยม. (2559). การเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการสอบสวนคดีอาญา: ศึกษากรณีของสถานีตำรวจนครบาลยานนาวา. *วารสารกระบวนการยุติธรรม*, 11(2), 65.
- สิทธิพงษ์ ศรีเลอจันทร์. (2553). การศึกษาวิจัยเรื่องการสอบสวนที่ถูกต้อง รวดเร็วและเป็นธรรม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 40 (7). ใน *วิทยานิพนธ์ หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต*. มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ประดิษฐ์ แป้นทอง. (2015). ปัญหาและแนวทางในการพัฒนากระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย. *วารสารกฎหมาย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 8(16), 71–86.
- สุพรรณิ อ่วมวงษ์. (2561). การเปลี่ยนผ่านสู่ชีวิตในเรือนจำของ “แพะ” ในคดีอาญา. ใน *วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภูมิทร์ บุตรอินทร. (2556). *การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: เพนไท.
- น้ำแท้ มีบุญสร้าง. (2563). การปฏิรูประบบสอบสวนคดีอาญาตามมาตรฐานสากล. ใน *รายงานการพิจารณาศึกษาเรื่องการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในชั้นสอบสวน*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมาธิการการกฎหมาย การยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน สภาผู้แทนราษฎร.
- ศิริวรรณบุศย์ พรรณชญา. (2565). “แนวการปฏิรูประบบงานสอบสวนของตำรวจไทย”. *วารสารสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 46(2), 131-46.